

OSKAR LUTS (1887- 1953)

Oskar Luts sündis 7. jaanuaril 1887. aastal Palamuse kihelkonnas Kuremaa vallas Järvepere külas Posti talu vihasaunas. Kirjaniku isa, Kaarepere mõisakupja sulasest poeg Hindrik Luts, võttis 1886. aastal endale naiseks Posti talu noorima tütre Leena Jobso ning elatas oma peret puutööga, hiljem aga kingsepaametiga Palamusel. Algul elas pere koos Posti talus, ema vennaga. Omavaheline läbisaamine oli aga halb ja kui Oskar oli nelja aastane koliti Palamusele. Hindrik ja Leena Lutsul oli veel kaks poega: kolmeaastaselt surnud Arnold ja Theodor.

Arvestatavaid mõjutusi Lutsu vestmisande ja sünnipärase huumorimeele väljakujunemisel on andnud vaimuerksam emapoolne suguvõsa. Eriti aga kirjaniku vanaema Triino, kes oli hea

muinasjutuvestja. Vanaisa Mardilt kuulis Oskar pajatusi päris- ja teoorjuse ajast. Oma osa kirjaniku elukutse kujunemises oli ka isa elukutsel, mis võimaldas iga päev kuulata kingsepal käijate külauudiseid ning jutte, näha ja kuulda pulseerivat maaelu tema õigel, loomulikul kujul.

Lutsu lapsepõlv möödus Palamuse kirikualevis. Lutsud elasid Palamusel esialgu kehvast üürikorteris. Hiljem ehitas isa veskijärve äärde väikese maja.

1895. aasta talvel alustas Oskar oma kooliteed ja nühhis Palamuselt mõni kilomeeter eemal asuvas Änkküla vallakoolis klassipinki. Enamasti tuli Lutsul kooliteed kõmpida jala.

Palamuse veskiomaniku Goldbergigi kaks poega õppisid Tartus, gümnaasiumis, aga käisid tihti kodus. Üks neist, Harri, oli nõus Lutsu isa palvel Oskarile õpetama rehendamist ja vene keelt. Seda tegi ta nii põhjalikult, et kui Luts 1895. aasta sügisel üheaastase vallakooli haridusega Palamuse kihelkonnakooli läks, polnud tal õpilaste seas vähemalt vene keeles vastast. Isa nõuandel hakkas Luts 1899. aasta suvel Goldbergigi poja juures valmistuma Tartu reaalkooli sisseastumiskatseteks.

1899. aasta sügisel sai Lutsust 2. klassi õpilane Tartu reaalkoolis. Linnaoludega pikaldaselt harjuv, sõnakehv ja pelgliku olekuga poiss ilmutas reaalkoolis kirjanduslikke huvisid. Väliskirjanikest olid tema lemmikautoriteks R. Kipling, K. Hamsun, G. Maupassant. Eesti kirjanikest Eduard Vilde, kelle romaan „Külmale maale” oli Lutsu lemmikteos.

Esimesed Lutsu kirjanduslikud katsetused pärinevad juba kooliajast. Käies 1895.-1899. aastani Palamuse kihelkonnakoolis üritas ta paberile panna oma vaimusünnitusi. Muidugi ei ilmunud need esimesed katsetused trükis, vaid jäid Lutsu enda teada.

1902. aastal lahkus Luts reaalkoolist 4. klassi tunnistusega, sest reaallained käisid poisile lihtsalt üle jõu. Samal aastal sooritas ta ka apteekri õpilase eksami ja 1903.

aastal sa temast Tartu kivisilla apteegi õpipoiss. Sealt oli ta aga sunnitud lahkuma Tartu apteekrite streigist osavõtmise pärast. Luts aga jätkas apteekriõpilase elukutset. 1905. aasta detsembrist töötas ta Narvas Joaoru apteegis, kuid primitiivsete tingimuste tõttu lahkus ta sealt taas Tartusse. 1907. aastal sooritas Luts apteekriabilise eksami ja kohe peale seda asus ta ajutiselt elama oma vanemate juurde Rakkesse.

Kui Luts Rakkes Miku talus elas, ei nähtud teda teiste noorte seltsis. Osa külanoori arvas isegi, et apteekrisell peab ennast uhkeks, aga kirjatöö hoidis Lutsu teistest eemale. Ta alustas Rakkes „Kevadet” kirjutama.

Rakkes kirjutas Luts ka näidendi „Joosep Ärkla”, mis aga maha laideti. Vanemate soovil pidi Luts lõpetama oma nn muiduleivasööja elu. 1907. aastal saadeti Luts assistendina tööle Tallinnasse Oppermanni pärijate apteeki. Sealsed vabamad tööolud võimaldasid jätkata kirjanduslikke katseid.

Alles 20- aastase noormehena avaldas Luts oma esimesed kirjanduslikud katsed trükis. Need hakkasid ilmuma ajalehtedes ja ajakirjades. Debüteeris Luts 1907. aastal ajalehes „Postimees” Thomas Oskary vasjunime all kohmaka luuletusega „Elu”. Peale seda hakkas Luts kaastööd tegema ajalehele „Päevaleht”.

Nüüd aga saabus kutse sõjaväeteenistusse. Taskus Rakkes alustatud „Kevade” esimesed peatükid, sõitis Luts 1909. aasta jaanuari algul Poola Holmi, kust ta peatselt viidi üle Peterburi Semjonovi Aleksandri sõjaväehaigla apteeki. Vabal ajal kirjutas ta „Kevadet” ja oli sunnitud ülemustele mõned kohad vene keelde tõlkima, et tõestada oma kirjatöö poliitilist ohutust.

Pärast ajateenistuse lõppu 1910. aastal töötas Luts Peterbusri apteekides edasi. 1911. aasta augustis pöördus Luts tagasi Tartusse ja jätkas oma õpinguid Tartu Ülikooli rohuteaduskonnas.

Eesti Kirjanduse Seltsi näitemänguvõistluse auhinnakomisjon määras Lutsule 8. aprillil 1912. aastal ergutusauhinna lustmängu „Pildikesi Paunverest” eest. Pärast seda lõpetas Luts varjunime kasutamise. 25. novembril 1912. aastal etendus „Pildikesi Paunverest” Vanemuise laval ja järgmise aasta 27. jaanuaril mängiti seda Palamuse uhiuues seltsimajas. Tükk rääkis Palamuse rahva elust.

17. novembril 1912. aastal esietendus Lutsu „Kapsapää”, mis tõi talle noore andeka näitekirjaniku nime. Mõni päev enne „Kapsapää” esietendust alustas „Postimehe” raamatukaupluses võidukäiku Lutsu tuntuma teose „Kevade” I osa, mille trükikulude katmine oli valmistanud algajale kirjanikule tõsiseid raskusi. Lugejatele raamat meeldis ja nende siiras tunnustus tõi autorile üha kasvava populaarsuse. „Kevade” II osa ilmus 1913. aastal.

Alanud kirjanaikukarjäärile tuli mõneks ajaks paus teha, sest Esimene maailmasõda viis Lutsu 1914. aasta septembris apteekrina tegevväkke. Peterburist suunati ta Pihkva välihaigla apteeki, sealt viidi ta detsembri lõpul üle Vilniuse välihaigla apteeki. 1915. aasta jaanuarist augustini töötas Luts lahingutest ohustatud Varssavi

haiglaapteegis, millele järgnesid evakueerumine Dvinskisse ja Vilniusesse ja lõpuks Vitebskisse. Vitebski väliapteegis oli Luts sõja lõpuni osakonnajuhatajaks.

Seal tutvus Luts Holopovitši politseipristavi tütre Valentina Krivitskajaga, kes töötas Vitebski raudteevalitsuses. Juulis 1917 laulatati nad Vitebski Uspendi kirikus. Noorele abieupaarile sündis ka poeg Georg, kes 1944. aastal Rootsi põgenes. Tema edasisest elsaatusest on vähe teada.

1917. aasta sügisel tuli Luts tagasi Tartusse ja üüris korteri, et perekond võiks samuti Tartusse tulla. Jälle leidis Luts tööd apteegis, kuid aasta hiljem vahetas ta ametikohta, asudes tööle Tartu Ülikooli raamatukokku.

Paljud lugejad soovisid teada saada, mis sai sellest Paunvere kihelkonnakooli kirevast seltskonnast hiljem. Nii pidigi Luts edasi kirjutama. „Suvi” ilmus samuti kahes osas. Esimene 1918. aastal ja teine 1919. aastal.

Alates 1921. aastast tegutses Luts vabakirjanikuna Tartus, mis jäi tema püsivaks elupaigaks pärast Esimest maailmasõda. Väheliikuvat eluviisi ja rahu armastav, lahkus ta kodust vaid selleks, et suvitada Palamusel või Elvas.

1964. aastal avati Lutsu viimases elukohas majamuuseum, mille loomisesse suhtus väga soojalt abikaasa Valenitna Luts.

1998. aastal valis ajakiri Luup sajandilõpu lähenemist silmas pidades 25 sajandi eestlast. Eesti elu enim mõjutanud inimeste hulka arvati seitse kirjanikku, nende hulgas ka Oskar Luts. Sellise valiku põhjenduseks võib tuua asjaolu, et kui paljud eestlased 1944. Aastal üle mere pikale teekonnale asusid, siis olnud väheste kaasavõetud raamatute hulgas Piibli kõrval üks levinumaid Lutsu „Kevade”.

Tõe huvides peab mainima, et läbitehtud sõda ja mitmesugused eluvintsutused mõjutasid Lutsu alkoholi tarvitama. Kahjulik harjumus põhjustas aeg-ajalt loominguliste võimete taandumist, aga kutsus esile ka naljakaid juhtumeid. Näiteks oli Lutsu töötoas August Kizbergi väike büst, kust abikaasa ei tohtinud tolmugi pühkida, sest see segavat tööjärge. Tegelikult peitis Luts seal all oma pudelit. Kui poeg selle ükskord avastas olnud Luts ehmatuslega hüüdnud, et armas August, nüüd sa müüsid mu ära!

Palamuse kuulsaks kirjutanud Oskar Luts suri 23. märtsil 1953. aastal Tartus ja on maetud Tartu Tamme kalmistule.

Oskar Luts on kirjutanud umbes kuuskümmend teost. See tähendab, et aasta jooksul on ta produtseerinud keskmiselt kaks kuni kolm teost. Ja kui arvesse võtta, et Luts pole kirjutanud midagi, mis oleks kvaliteedilt halb, siis tähendab see haruldast viljakust, annab tunnustust erakordsest loomejõust, mille taolist meil teist Eestis ei leidu.